

УДК 070.325

М. М. Кулинич*Українська академія друкарства***РЕЦЕНЗУВАННЯ АЛЬМАНАХІВ ТА ЗБІРНИКІВ
У «ВІСТНИКУ ДЛЯ РУСИНІВ АВСТРІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»**

Серед періодичних видань середини XIX ст. заслуговує на увагу часопис віденський «Вістнику для русинів». Сьогодні, як зауважує автор, він являє собою майже не досліджуваний острів. Саме на часі визначити його внесок у формування національної самосвідомості українців, подбати щоб видання зайняло належне місце в історії української преси.

«Вістник» у силу обставин сформувався як часопис універсальний. Серед його публікацій: політична інформація і політичні огляди, виклад програмових засад, життя Церкви і картини соціальної дійсності, наука і руська словесність (у найширшому розумінні), фольклор і етнографія, виборчі кампанії, життєписи помітних і видатних осіб — та все нелегко й перелічити....

Багато уваги приділено у «Вістнику» популяризації друкованих видань, що виявилось передовсім у бібліографічному інформуванні. Це інформування породило анотування: поряд з назвою видання подавалося оцінку (переважно тільки похвальну) видання — кількома словами про його зміст. Ширше анотування переростало в рецензування, і навіть складно відокремити вістницьке анотування від рецензування.

У першій із трьох статей «Українська альманахова література» Іван Франко підхопив міркування, «що кожна література, яка тільки зароджується або відроджується, починається з періоду метеликів і принагідних брошур, після чого проходить період альбомів та альманахів, поки, врешті, не дійде до журналів і періодичних видань»¹.

У «Вістнику» прорецензовано 10 по-різному іменованих альманахів. Тепер терміном «альманах» (нім. Almanach від араб. almanāḥ: календар) називають неперіодичні збірники художніх творів і критичних статей, скомпонованих за тематичною, жанровою, територіальною чи якоюсь іншою ознакою². У час функціонування «Вістника» до альманахів включалися й статті. Альманахового типу були тоді й наукові збірники та календарі. Сподіваємося, що не порушимо принцип наукової класифікації, коли розглядатимемо рецензії на всі різновиди збірників під одним «дахом».

¹ Франко І. Українська альманахова література // Збір. тв.: У 50 т. — К.: Наукова думка, 1980. — Т.27. — С. 95.

² Див.: Книговедение: энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энциклопедия, 1982. — С. 19; Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Автор-укладач Ю. І. Ковалів. — К.: ВЦ «Академія», 2007. — С.56.

Склалося так, що перша рецензія у «Вістнику» була опублікована саме на альманах у 1850 році. До слова, вихід у світ кожного альманаху тогочасна громадськість сприймала як значну культурну подію. Отже, у «Вістнику» опубліковано статтю «Новая книжка», без підпису. Схоже, що її написав О. Духнович. Це — відгук на книжку під назвою «Рускій Альманах (Новорочникъ)». Цю статтю маємо всі підстави віднести до того жанру, який прийнято називати «поезією в прозі», чи точніше було б сказати «поетичною публіцистикою». Своєю метафорикою, образною рефлексією, зворушливо-ліричною ніжністю, лексикою ця стаття — ніби варіація відомої поезії М. Шашкевича «Веснівка» («Цвітка дрібная»)³.

Для унаочнення стильових прикмет цієї рецензії наведемо два уривки: «О, як мило єсть ону путешественникові узріти перву весняную цвіточку, котора по згинувшім снігу із огрітої і до нової жизни возбудившоїся землі ніжну головку свою к сонечним зрокам в воздуху підносить, якоби молила захорони путешественника від лютого морозу, жестокого свого врага...» [...] «О, ви, бодрії юноші, і ви, чувствительні красавиці руськії, гляньте на ніжну природну красоту сего цвітка, услышіте, як солодко промовляв він найбільшу надію для себе, для народа! О, беріте і плачайте красоту сего цвітка свободи на руській землиці, даби дождалися русини когдато і плоду красивого, багатого!»⁴.

Вже у перший рік свого функціонування у Відні редакція «Вістника» дала дорогу рецензуванню збірників-альманахів, яким судилося стати помітними в літературному процесі. У статті головного редактора Василя Зборівського «Погляд на труди літератськії» подано відгук на збірник, якому пізніше приділив увагу сам Іван Франко⁵. Це — «Збірник пісней побожних, виданий у Львові під заглавієм «Богогласник» славнішим народолюбцем всеч. сеніором Ставропігії г. Сосновським⁶, в Угорщині, може зовсім ще не знаний. Мусимо також тим сильніше похвалити, — писав шанувальник поезії, — оскільки від знаменитих духовних осіб єдно тільки ізреченіє о тій книзі чуємо, що вона содержить скарб пісней духовних, якого в множаїх книгах ніде зібрати не дало би ся»⁷.

Як відомо, «Богогласник» спочатку видали отці-василіани в Почасві. Саме цей «пісенник» І. Франко використав при написанні розвідки «Наші коляди»⁸.

Помітне місце в галицькому літературному процесі середини ХІХ ст. зайняв альманах «Лірвак з-над Сяна». Дописувач «Вістника» запевнив, що

³ Порівн.: Маркіян Шашкевич. Веснівка // Маркіян Шашкевич. Іван Вагилевич. Яків Головацький. Твори. — К., 1982. — С. 38.

⁴ Б. п. Новая книжка // Вістник. — Ч.115. — 7 (19) 1850. — С. 461.

⁵ В особистій бібліотеці І.Франка було два «Богогласники»: перший перевиданий у Львові 1852 р., а другий — у Києві 1885 р.

⁶ Сосновський Лев — директор галицького апеляційного суду, заступник голови товариства «Руська матиця», збирач народних пісень. Про нього див.: ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 88.

⁷ Василь Збор. Погляд на труди літератські // Вістник. — Ч.75. — 28 червня (10липня) 1851. — С. 297.

⁸ Франко І. Наші коляди // Зібр. тв.: У 50 т. — К.: Наукова думка, 1980. — Т.28. — С. 7–41.

колектив його авторів збагатив «народною словесністю новою цвіткою». Його «содержаніє занимательно, красна бумага, ізрядня букви гражданскія, превосходна начальна ікона — свідительствують о хорошім вкусі»⁹. Телеграфічна стислість відгуку, але ж схоплено важливі прикмети видання: зміст, друкарська дбайливість, загальне естетичне враження.

На альманах «Лірвак з-над Сяна» відгукнувся також сам редактор «Вістника» В. Зборівський. На його думку, цей альманах — «премиленька поява» в руській словесності... Поділяючи похвальні відгуки на цю книжку, він запевнив, що враження від неї перевищили всі сподівання. Окремо високо оцінив «розправу Павла Леонтовича» і закликав усіх придбати цей альманах¹⁰.

Українські видавці й редактори не дуже переймалися типологічним визначенням збірників: різні найменування не є свідченням відмінності структури подаваних матеріалів. Так, вийшов «місяцеслов» «Перемишлянин» на 1852 рік¹¹, і з цього приводу В. Зборівський написав: «...Спішимо захвалити його всім русинам яко книжечку дуже любопитну, прехорошо напечатану і дуже старанно составлену». Рецензент відзначив твори Антонія Добрянського¹² як з погляду наукового, так і з практичного¹³.

У цьому ж таки збірнику-місяцеслові вміщена була лексико-термінологічна праця з ботаніки, і про неї похвально відізвався також рецензент: «Ботаніческа термінологія» Івана Гавришкевича,¹⁴ — написав він, — «дуже старанно вироблена і послужить нам остільки більше на пользу, оскільки тії вираженія суть менше ізвѣстними, а в щоденнім обороті необходимо потрібними. Видимо також великий пожиток в поданню німецьких вираженій, бо тії потрібними суть дуже в нижчих школах, де німецького язика учаться діти наші, язика нині так високо образованого і отвираючого нам путь до найвищого просвіщення рівно як до високих достоїнств, язика, которому австрійські русини завдячають нинішній степенъ свого образования»¹⁵.

Про поезію, вміщену в цьому числі «Перемишлянина», В. Зборівський висловився дуже стисло: «Стихотворенія всєч. І. Наумовича і Йосифа з Рижкової так гладкі, як миленькі, суть любопитним заключенням вищепом'янутого місяцєслова»¹⁶.

⁹ Б. п. Б з. // Вістник. — Ч. 69. — 3 (15) вересня 1852. — С. 275.

¹⁰ В. Зб. О «Лірваку з-над Сяна» // Вістник. — Ч. 81. — 18 (30) жовтня 1852. — С. 323.

¹¹ Календар (місяцеслов) «Перемишлянин» видавався у Перемишлі у 1850–61 і 1863–64 рр., за редакцією А. Добрянського і (з 1857 р.) Я. Величка.

¹² Добрянський Антоній (1810—1877) — священик, викладач церковно-слов'янської мови в духовній семінарії міста Перемишля. Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 37.

¹³ Див.: Вістник. — Ч. 146. — 11 (23) грудня 1851. — С. 584.

¹⁴ Гавришкевич Іван О. (1827—??) — почесний крилошанин, парох в Камінці Лісному перемишльської єпархії. Див. його автобіографію в листі до Левицького І. О. від 21.10.1888 р. // ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 25.

¹⁵ Вістник. — Ч. 146. — 11 (23) грудня 1851. — С. 584.

¹⁶ Там само.

У цьому ж «Перемишлянині» було опубліковано працю Й. Лозинського «Житіє Іоанна Снігурського», у якій він охарактеризував діяльність уславленого перемишльського владики¹⁷. Через два місяці, тобто вже в лютому 1852 р., «Вістник» подав відгук іншого автора на цю працю, в якому доповнює дані Й. Лозинського про добродійність владики: «Велій був наш в. п. Іоан в Церкві, державі, народі і тишині домашній»,¹⁸ — писав рецензент.

1863 року дописувач із Перемишля повідомив, що «Перемишлянина» він читає з 1850 року й зібрав усі щорічні випуски цього збірника. У книжці, виданій 1863 року, на його думку, заслуговує уваги пояснення до історичного оповідання Івана Озаркевича «Володимирко, князь Русі Червоної», а також стаття «Напад монголів»¹⁹.

Один із прискіпливих дописувачів «Вістника» подав рецензію на «Шематизм кліра Перемишльської єпархії». У цьому збірнику 200 малих сторінок друку. Подано перелік перемишльських єпископів від XIII ст. Первісно цей перелік уклали Іван Могильницький²⁰ та Іван Лаврівський. Вони спиралися на праці Нісецького, Стебельського та Островського. Пізніше проф. Венедикт Левицький²¹ до того списку вніс критичні ґрунтовні зауваги, котрі «Шематизм» «раз чи два» надрукував, а потім «до давнього назад вернувся». От і тепер, — зазначив рецензент, — з помилками подані прізвища, дати. Конкретні приклади цих огріхів дописувач подав. А загалом відзначив, що як документалістика ця книга дуже цінна, вона містить багато інформації і про клір, і про семінаристів, і про шкільництво²².

Вийшов у львівській Ставропігії руський «Місяцослов» на 1863 рік накладом М. Н. Коссака²³ під назвою «Львів'янин». Дописувач подав огляд поміщених у ньому матеріалів. «Часть літературна є також у содержаніє багата. В ній маєм хорошу повість Грицька Основ'яненка «Конотопська відьма» [...] Отже цілею і наміренням «Львов'янина» є запізнати русина з самим собою, і се істинно прехороша ціль»²⁴.

¹⁷ Снігурський Іван (1784–1847) — церковний діяч, з 1818 р. — перемишльський єпископ, філантроп і меценат. Відновив навчання у духовній семінарії, організував цінну бібліотеку та заснував крилошанську друкарню, закладав парафіяльні школи, давав стипендії для студентів.

¹⁸ Вістник. — Ч. 18. — 1(13) березня 1852. — С. 70.

¹⁹ Вістник. — Ч. 99. — 21 грудня 1863 (2 січня 1864). — С. 394.

²⁰ Могильницький Іван (1777–1831) — освітній і церковний діяч, крилошанин перемиської капітули, засновник першого в Галичині культурно-освітнього товариства (1816), засновник і директор дяко вчительського інституту в Перемишлі (1817), дбав про поширення українських народних шкіл, відстоював права української мови.

²¹ Левицький Венедикт (1789–1851) — професор морального богослов'я Львівського університету, ректор духовної семінарії, крилошанин, цензор книжок і театральних вистав, противник народної мови, не дозволив друкувати «Русалку Дністрову».

²² Див.: Приліжний читатель шематизмів. Допись від Дрогобича // Вістник. — Ч. 23. — 29 березня (10 квітня) 1858. — С. 90–92.

²³ Коссак Михайло — львівський міщанин, громадський діяч, з 1860 р. — управитель друкарні Ставропігійського Інституту. Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 53.

²⁴ Вістник. — Ч. 108. — 1 (13) листопада 1862. — С. 431.

Через рік таке календарного типу видання («Місяцослов») було також видано на Закарпатті, і його зауважили в Перемишлі. Рецензент привітав видання «Місяцослова» в Ужгороді — книжки, яка для півмільйонного руського народу на Закарпатті, — вважав дописувач, — дуже конечна. Він вражений поступом підавстрійського русинства: ще недавно «не було «Вістника», «Слова», «Перемишлянина», «Временника», «Місяцослова», а тепер увіритесь, наскільки вже запізналися русини на собі самих, бо прежде узнавали всіх, а тільки запізнавали себе. Тепер же, славити Бога, не запізнають других, но й узнають себе і своїх. Вінець русько-народний, по обом сторонам Бескиду уп'ятий, стався ожизняти. Він розцвітеся і розілле свою вонь навкруг себе, а в міру того, як буде розцвітати, заіскряться конечно жовто-синії барви і світ увіриться, що і наша Русь хороша!»²⁵.

Дописувач радіє, що в Ужгородській і Пряшівській гімназіях уже 315 «руських молодців наукам посвячуються», міцніє інтелектуальний потенціал русинства! Автор певний, що всі русини в Австрійській державі єдині у своїх стремліннях: «Ми народ один і тот сам, як-будь скалистою стіною определені, но Церквою, язиком і письмом, історією і тронем соединені, возможем під благим скіпетром Габсбургів возжелаему гармонійну цілість, если не в політичнім, то принаймні в церковнім і словеснім взгляді створити»²⁶.

Національне піднесення українців Галичини спонукало до патріотичної діяльності і за її межами, зокрема в столиці Австрії Відні. Тут вихованці семінарії знайшли добру нагоду вшанувати іменини свого ректора отця Миколи Нодя 18 грудня 1860 року з нагоди празника святого Миколая. Вони передали М. Нодю рукописний альбом під заголовком «Вінець», у якому «поміщені суть 20 поезій лірических з власноручними підписами питомців із усіх 5 руських епархій. Сочинителі сих поезій суть питомці Крижановський²⁷, Лепкий²⁸ і Павлусевич²⁹. А многонадійний наш маляр К. Устиянович³⁰ спричинився не тільки розукрашенням сього прекрасного «Вінця», но прибавив також свої кілька пісней. Його ж рукою символічно представлено на кінці положення руського народу в Галиції: Руський Лев спить твердим сном, з усіх сторін злітаються ворони і хижі птиці, думаючи, що Лев уже мертв. Но Геній Русі приклонив коліно, одною рукою відганяє ворогів, а другою будить сплячого Лева до нового життя.

²⁵ Б. п. Б. з. Перемишль 23 січня // Вістник. — Ч. 3. — 15 (27) січня 1864. — С. 11.

²⁶ Там само.

²⁷ Крижановський Гаврило Михайлович (1837–1912) — греко-католицький священник, доктор богослов'я, крилошанин і довголітній канцлер львівської капітули, посол до австрійського парламенту і галицького сейму. Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 54.

²⁸ Лепкий Онуфрій (1838–1905) — греко-католицький священник, філолог і публіцист. Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 59.

²⁹ Павлусевич Порфир (1839–1890) — галицький письменник, автор статей на філологічні теми.

³⁰ Устиянович Корнило (1839–1903) — син Миколи Устияновича; український живописець, письменник і громадський діяч. На той час навчався у Віденській академії образотворчих мистецтв.

Дописувач із Перемишля повідомив, що тамтешні русини рішуче взялися за просвітню справу, а заохоту до праці додала їм публікація першого випуску «Галичанина» — літературного збірника на 1862 рік. «Багатое його і многоціннеє содержаніє должно кожного, маючого очі, пересвідчити, що наша словесність не костеніє, но, повна життя, кріпчайшими силами возбужденного, обіцює і заporučає нам будучність хорошую! Ми цілим серцем полюбили нашу русчину і не залишимо її більше, а число поборників її умножатися буде межі нами з кожною дниною»³¹.

Збірник «Галичанин» почав виходити у Львові при кінці 1862 р. за редакцією Я. Голововацького і Б. Дідицького³². Вищенаведена цитата із «Вістника» засвідчує захоплення, яке викликав вихід у світ цього літературно-художнього і наукового збірника. Другий випуск «Галичанина» дістав у «Вістнику» також схвальний відгук дописувача, який не підписався, а зазначив, що він «Із села». Другий том «Галичанина», — писав він, — «доістно заслуговує на ім'я сборника літературного», але остеріг, щоб «не склонятися до російського язика»³³.

Потім було рецензовано III і IV випуски «Галичанина». Насамперед відзначено відділ поезії. На думку рецензента із Ярослава, «духом поетичним і легким словом вирізняються такі твори: «Тонаші любі Карпати» С. Воробкевича,³⁴ «Слава Богу, слава нам», поема «Акерманская пленница» Тиска Блонського³⁵. Відзначено також прозові твори «Чим би я хотів бути», історичну повість «Князь Лаборець»,³⁶ українські повісті «Солдатка» і «Розмова з арм'янином».

У дописі твердиться, що особливой уваги заслуговує праця Петрушевича³⁷ «Історическое ізвістіє о Почаєвській обителі Чину св. Василя Великого і типографії». З цього приводу рецензент виокремив:

«Більшу ще прислугу зділав всеч. сочинитель своїм виписом книг, які в типографії Почаєвській напечатані були. Находиться тут заглавіє не єдної книги, котру нині трудно де подибати можна. Наприклад, «Слово на латинув» Максима Грека, «Слово к народу», «Слово к святом между Восточною і

³¹ Вістник. — Ч. 109. — 3 (15) листопада 1862. — С. 434.

³² Погребенник Ф. П. «Галичанин» // Українська літературна енциклопедія. Т. 1. — К., 1988. — С. 381; Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. — Т. 1. 1848–1900 рр. — Львів: Світ, 2001. — С. 196–198.

³³ Вістник. — Ч. 39. — 22 травня (3 червня) 1863. — С. 156.

³⁴ Воробкевич Сидір (Ісидор) (1836–1903) — український письменник і композитор, музично-культурний діяч.

³⁵ Блонський Тит Кирилович (1830–1897) — український письменник і громадський діяч. Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 15.

³⁶ Кралицький А. Князь Лаборець: Історична повість із IX віка // Галичанин. — 1863. — Кн. 1. — Вип. 3 і 4. — С. 73–85.

³⁷ Петрушевич Антоній Степанович (1821–1913) — український історик, філолог та етнограф. Мешкав у Львові. Основна праця «Зведений Галицький руський літопис 1500–1772 рр.». Склав етимологічний словник усіх слов'янських мов у порівнянні з іншими індоевропейськими мовами. Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 75.

Западною Церквою соединенії», «Чин геройського наставлення в путі вічній життя болізнучих, вкупі же образ наставлення осуждених на смерть союзників» та інші»³⁸.

Отже, у «Вістнику» прорецензовано всі чотири випуски «Галичанина», які вийшли до кінця 1863 року, тобто до того часу, коли це видання стало орієнтуватися на московфільство, а галицьке громадянство стало рішуче московфільство осуджувати.

У 1867 р. «Галичанин» почав знову виходити під редакцією Б. Дідицького, який одверто став на московфільську позицію. Але «Вістник» припинив своє функціонування в кінці 1866 р. і, певна річ, у «Вістнику» якимось віддзеркалено найкращий період «Галичанина» — про сумний писати вже не міг.

Від 1865 р. Галицько-руська матиця у Львові почала видавати «Науковий збірник» (щорічно чотири випуски)³⁹. Про намір видавати такий збірник і редакційні плани інтелігенція довідалася ще в середині 1864 р. Консервативно-московфільські настанови редакції «Наукового збірника» насторожили громадськість, і сталося так, що «Збірник» ще не вийшов, а вже група священників із околиць Журавна подала розлогу рецензію на видавничий план.

Рецензенти поставили питання руба: для кого цей «Збірник» видається? «Чи для просвящених наших літератів, чи вообщє для нашого народу, для котрого досі ще ніхто просторонного «Наукового Збірника» не написав?»⁴⁰.

З погляду рецензентів, якщо «Збірник» стане виходити такою «високо-науковою мовою, то «навіть нашому літерацькому світу мала прислуга буде принесена», а «наш нарід і найменшого хісна із такого видавання не буде мати». Рецензенти не противляться, щоб публікувалися статті з законодавства, філософії, мистецтвознавства і математики — колись і простолудин цікавитиметься такими темами.

Однак, на їхню думку, тепер більш потрібні повісті з народного життя, зрозуміла поезія, приповідки, казки, пісні, байки, оскільки наш нарід віддавна милується в таких творах. Такий «Збірник» пожаданий усім народом, а надто «невістами і дівицями», які «може досита начиталися польських повістей», і котрі «любопитно вивідується, чи нема деякої руської книжки, котру би змогли зрозуміти і для своєї користі прочитати»⁴¹.

Рецензенти певні, що «не позістає нам нич іного, як тільки на дорозі розвитку чисто народного языка поступати». Далі розгортають цей погляд, але... остерігають проти впровадження «кулішівки», — доцільніше триматися «нашої прадідної етимологічної правописі, котора, хотя і трохи трудніша, однакож, яко у нас корінна, також доістно корінь слів нам укажує»⁴².

³⁸ Вістник. — Ч. 91. — 20 листопада (2 грудня) 1863. — С. 362.

³⁹ Шалата М. Й. Галицько-руська матиця // Українська літературна енциклопедія. Т. 1. — К., 1988. — С. 380–381.

⁴⁰ Вістник. — Ч. 61. — 8 (20) серпня 1864. — С. 242.

⁴¹ Там само.

⁴² Там само. — С. 243.

Вихід у світ «Наукового сборника» «Вістник» привітав у стримано чемній анотації і гострим осуді москвофільського «язичія». Дописувач, підписаний криптонімом «Ф. із Віденського передмістя» подав у «Вістнику» відгук на «Науковий сборник», «іздавасмий літературним обществом у Львові, випуск I, рік 1865. Зміст «Сборника» такий:

1. Звіти літературного общества.
2. Роздуми про важливість історичних дописок і написів як джерела для нашої історії А. С. Петрушевича.
3. Розправа про драматичне мистецтво Климента Меруновича⁴³.
4. «Чи було два Галичі, княжі городи...» А. Петрушевича.
5. Список монастирів ОО. Василян, які існували в Мармароші (в Угорщині).

6. Бібліографія, укладена Я. Ф. Головацьким⁴⁴.

Тут же в дописі до «Вістника» дано нищівний аналіз мови «Сборника».

Автор із Самбірської округи опублікував науково-коректну змістовну рецензію на другий випуск «Наукового сборника». На його думку, в цьому випуску «многоценною є стаття Я. Головацького «О первім літературно-умствєннім движеніі Русинів в Галиціі з времен австрійського владіння на тій землі»⁴⁵. Подано «всі історичні дати, посвідчаючі свідінню русинів, о замилованню їх до свого питомого слова, о їх подвигах на законній дорозі добитися свого природного права, о постійності їх вопреки всім перешкодам, походящим із лукавства, злоби і невіжества ворогів наших»⁴⁶. Рецензент навів цінну цитату зі статті Я. Головацького, у якій колишній соратник М. Шашкевича виклав погляд на основні засади красного письменства:

«...Література должна защєплєна бути на пні народної життя. Народна життя должна усвоїтися в літературі, одпечатлитися в ній, — тогда література станеться необходимою потребністю всього общества руського, і може бути повним вираженням народної життя і духу народного»⁴⁷.

Дописувач запевнив, що в разі додержання такої засади з боку і старших, і молодших письменників, — «увірені єсьмо, що будем мати руську літературу». Рецензент вважав, що письменник о. Анатолій Кралицький⁴⁸ подав цікавий

⁴³ Мерунович Климентій (дата народження невідома — 1885) гімназійний учитель, член Ставропігійського інституту і театру при львівській «Бесіді», автор повісті «Покорение Новгорода» (1850). Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 66.

⁴⁴ Вістник. — Ч. 23. — 24 березня (5 квітня) 1865. — С. 89.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Б п. Б з. Із Самбірського, 16 мая 1865 // Вістник. — Ч. 36. — 12 (24) травня 1865. — С. 142.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Кралицький Анатолій (1834–1894) — греко-католицький священник, ігумен мукачівського монастиря, письменник; опублікував ряд пам'яток до історії Закарпаття, збирав етнографічні матеріали для М. Драгоманова, публікувався в закарпатській і галицькій пресі. Детальніше про нього див.: Падяк В., Ільченко Л. О. Анатолій Кралицький. Бібліографічний покажчик. — Ужгород, 1994; Падяк В. Герой, що оберіг своє кохання // Кралицький Анатолій. «Кому мила єсть отчина...»: Оповідання. — Ужгород, 1998. — С. 5–16; Габор В. Кралицький Анатолій // Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. — Львів, 1998. — Вип. 5. — С. 126–131.

опис підугорських русинів Лаборщини і доповнив список монастирів, які колись існували в Мараморощі.

Відзначено в рецензії, що Петрушевич у статті «Антоній Мальчевський і Русь» подав аналіз образу молодого слуги в поемі «Марія» — образ пригніченої руської особи, якій судилося стати вільною.

Заслуговує уваги і друга стаття Петрушевича, яка є критичним дослідом так званих «Паннонських Ругів», «котрі представляються псевдорусами»⁴⁹.

Невдовзі на «Науковий збірник» «Вістник опублікував другий відгук «З-під Войнилова». Дописувач вважав, що «Збірник» «мало вплинув на літературний розвій нашого язика»... «Збірник» робиться рупором маленького гурту. Але поза «Збірником» «ведеться, славити Бога, живіший літературний рух... Самі даровитіші літературні сили наші не беруть в новіших «подвигах» «Збірника» ніякого уділу. Проти тим «подвигам» «повстала сильна і пристрасна опозиція». Згуртування авторів увкіл «Збірника», його провідники «не завзивають нікого із молодших писателів до уділу в так важнім підприємстві». «Збірник» відділяє науку від народності, т. є. наукове просвіщення від народного. Яка в тім логіка? «Пише язиком тяжко зрозумілим. Не лучше було би, щоби писати язиком німецьким або латинським?»⁵⁰.

1864 року у Львові вийшов з друку альманахового типу «Народний календар на 1865 рік». Видавець — Лев Лопатинський⁵¹. Дописувач «Вістника» різко скритикував видавця за москвофільське язичіє⁵².

Незавжди безпомилно можна групувати видання. Наприклад, читанка — це збірник, отже, має щось спільне з альманахом. Але читанка — це і навчальний посібник, хрестоматія... Щоправда, читанка — все-таки найбільш пристайна до красного письменства, бо це збірник уривків із творів (або й творів, але невеликих за обсягом) найкращих (певна річ, з погляду укладачів читанки) письменників. Такий жанровий різновид, як відомо, започаткував М. Шашкевич, дуже доладно створивши це слово на взірєць німецького «Lesebuch».

1852 р. було видано читанку для гімназій, яку уклав Василь Ковальський⁵³. Відгук про неї подав у «Вістнику» Василь Зборовський. З його погляду, цю читанку можна назвати «збірником найкращих цвіток, які лиш понині руська

⁴⁹ Б. п. Б. з. Із Самбірського, 16 мая 1865 // Вістник. — Ч. 36. — 12 (24) травня 1865. — С. 142

⁵⁰ Вістник. — Ч. 43. — 9 (21) червня 1865. — С. 171.

⁵¹ Лопатинський Лев (1842–1922) — український і російський мовознавець і етнограф родом із Галичини (м. Долина). Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 61.

⁵² Б. п. Б. з. Із Віденського передмістя // Вістник. — Ч. 97. — 12 (24) грудня 1864. — С. 386.

⁵³ Ковальський Василь (1826–1911) — громадський діяч, радник Найвищого Суду у Відні; перший перекладач «Вісника державних законів» на українську мову, посол до галицького сейму й австрійського парламенту, активний публіцист, автор шкільних читанок, член-засновник Народного Дому і Галицько-Руської Матиці». Про нього див.: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. Фонд 167, оп. 2, спр. 49; Лехман Т. Ковальський Василь Дем'янович // Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка.— Львів, 2001. — Вип. 8. — С. 130–132.

нива зродила, а при тім — пересадження прехороших цвіток з інших країв, котрі в наших сторонах, певне, приймуться»⁵⁴.

На засіданні комісії з укладання і схвалення підручників обговорювалася «Читанка» для 8-го класу, яку представив проф. Торонський⁵⁵.

Дописувач «Вістника» повідомив, що ця «Читанка» містить у собі відповідно до навчального плану «добір уступів з лучших писателів нової доби словесності так українських, як і галицьких: іменно ж уступи з Котляревського, Квітки-Основ'яненка, Гулака-Артемівського, Гребінки, Шевченка, Костомарова, Куліша, Падури, М. Шашкевича, Устияновича, Дідицького, Гушалеви́ча, і многих інших писателів. На кінець — розличні роди народних пісней, в котрих руський нарі́д так любує і в которі так собі багатий»⁵⁶.

Уже перелічена лектура справляє гарне враження щодо обізнаності з українським красним письменством нового покоління, — скажемо так, — яке вже викристалізувалося як ровесники І. Я. Франка.

РЕЦЕНЗИРОВАНИЕ АЛЬМАНАХОВ И СБОРНИКОВ В «ВИСТНИКУ ДЛЯ РУСИНОВ АВСТРИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА»

Среди периодических изданий середины XIX ст. заслуживает на внимание журнал венский «Вистнику для русинов». Сегодня, как замечает автор, он представляет собой почти не исследуемый остров. Именно актуально определить его взнос в формирование национального самосознания украинцев, позаботиться чтоб издание заняло надлежащее место в истории украинской прессы.

CRITICIZING OF ALMANACS AND COLLECTIONS IN «VISTNICOU FOR ROUSINIV OF THE AUSTRIAN STATE»

Among the magazines of middle of the XIX item the magazine of viennese «Vistnicou for rousiniv» deserves on attention. Today, as an author notices, he presents by itself the not almost explored island. Exactly actually to define his payment in forming of national consciousness of Ukrainians, to look after that edition took proper seat in history of the Ukrainian press.

Стаття надійшла 10.12.08

⁵⁴ В. 3б. Нова руська читанка для гімназій // Вістник. — Ч. 72. — 12 (25) вересня 1852. — С. 285.

⁵⁵ Торонський Олексій (1838–1899) — галицький педагог і громадський діяч, греко-католицький священник, катехит у гімназіях, автор підручників для навчання літератури і релігії у середніх школах, письменник і перекладач.

⁵⁶ Вістник. — Ч. 78. — 5 (17) жовтня 1863. — С. 311.